

СТАНОВИЩЕ

за хабилитационния труд на гл. ас. д-р Александър Михайлов Сивилов, участник в конкурса за „доцент”, обявен в ДВ, № 103, 27. 12. 2016 г.

от проф. дфн. Венко Кънев

Хабилитационният труд на Александър Михайлов Сивилов, публикуван като книга, озаглавена "Прегръдката на мечока" с подзаглавие "СССР и Латинска Америка" обхваща един много дълъг и много богат исторически период в отношенията между СССР и Латинамерика от 1917 г. до 1991 г. Очевидно задачата на изследователя е трудна, изисква широко документиране и правилен исторически и политически поглед върху събитията през тези бурни години както за СССР така и за подконтинента.

Александър Сивилов е обработил много голямо количество информация. В своя труд изгражда една история на основната част на XX век, защото както казва кубинският писател Алехо Карпентер има дълги и къси векове. Затова мога да кажа, че двадесети век започва с Мексиканската революция от 1910 и завършва със срутването на СССР през 1991 г. и въстанието в Чиapas Мексико през 1994 г. А 21 век започва с избирането на Чавес през 1998 г. и последвалата вълна от леви правителства. След като представя съветската дипломация и държава Сивилов постепенно наслагва събитията и проследява отношенията между СССР и Латинска Америка. Използва една периодизация, в която включва подпериоди, което намирам за правилно, но не винаги ги извежда ясно и считам, че са повече отколкото историята ги изисква. В тази обща част се тръгва на места от предварителни нагласи като например "дезинформацията" или "дискредитирането на САЩ", провеждани от СССР. Може просто да се предположи, че информацията е тази, която САЩ не съобщават или че събитията се оценяват и по друг начин, както става и днес, на сайтове, озаглавени "други новини" или "новините които пазара крие" и т.н. На с. 49 едно, мисля, зле изградено изречение внушава, че поради договора Рибентроп-Молотов започва Втората световна война. Изисква се повече внимание при употребата на някои изрази като например това, че марксистката идеология разделя обществото на класи, тя просто ги констатира (стр. 14). Тя не желае новият строй да е "напълно различен", а просто изгражда един нов строй в съответствие с една идеология.

В тази част на работата Сивилов успява да представи една доста подробна картина на главните тенденции. Трябва да подчертая, че Сивилов успява да направи

един синтез на множество събития, да опише в сравнително малко страници основни моменти, което е заслуга на труда, особено ако се използва за работа със студенти.

Двадесети век за СССР започва с Октомврийската революция и всичко което следва - изграждането на нова икономическа и политическа система в света, Втората световна война, студената война, късната деколонизацията на Африка, за която СССР (и Куба) има голяма заслуга и разпадането на СССР през 1991 г.

Двадесети век за Латинска Америка е също много бурен. Засилва се установяването на едно капиталистическо общество с феодални белези в селското стопанство. В политически аспект се характеризира главно с диктаторски режими, които естествено подсилват народното недоволство, с редица военни преврати, но също така с основаването синдикалното движение, на комунистическите и други прогресивни партии от началото на века, донякъде под влиянието на Октомврийската революция. Целият XX век е осеян със значими революции – Мексиканската от 1910 г., Гватемалската от 1944 г., Боливийската от 1952 г., Кубинската от 1959 г., Перуанската от 1968 г., Чилийската от 1970 г., Никарагуанската от 1979 г., Чиapas (Мексико) от 1994 г. Освен това из целия континент се развиха силни партизански движения в Салвадор, Гватемала, Хондурас, Венецуела, Перу, Уругвай и т.н.

През 20-ти век навлизат все повече най-големите транснационални компании главно от САЩ, които допринасят за едностранното развитие на икономиката въз основа на основните суровини на съответните страни. Има главно два неуспешни опита на Латинска Америка да излезе от това състояние чрез развитие на местната индустрия, която намира и теоретично изражение, след голямата депресия от 1929 г. и през и след втората световна война.

В културен аспект Латинска Америка все повече придобива своя идентичност, която тръгва от литературата, музиката, развитието на собствени схващания в областта на общественото развитие и т.н. Тоест, не винаги следва европейските критерии, макар че никога не прекъсва връзката с Европа.

С идването на Уго Чавес през 1998 г., една огромна лява вълна заля Латинска Америка – Венецуела, Никарагуа, Аржентина, Чили... В действителност Алиенде откри новия път за левица към властта през 1970 г. Макар и с отливи тази тенденция няма да стихне, тъй като на подконтинента продължава да съществува една огромна социална несправедливост.

Изследователят на Латинска Америка не може да пренебрегне тази политическа, икономическа и социална действителност, която създава съответните възжеления,

определя начините на борба и управление, и е в основата на еволюцията в Л. Америка. Погледнато така отношенията на Латинска Америка с Коминтерна и СССР придобиват своите специфични измерения. Затова е необосновано да се каже, например, че "Мексико е една от страните флагмани в разпространяването на съветската идеология в Америка" (с. 106). Когато Латинска Америка има свой собствен път, въпреки че винаги е отворена към света. Когато придобива своята независимост, повечето нови държави се вдъхновяват от североамериканската и швейцарската конституции, но реалността е съвсем друга.

Затова изследователят трябва да си зададе и да си отговори ясно на няколко основни въпроса, за да се освободи от някои наславания от 90-те години. Какво означава "идеологизация" и "деидеологизация"? Не означава ли "деологизацията" преминаването към друга идеология? Тези термини се появяват в труда, за да обозначат различни видове връзки на СССР с Латинска Америка и главно по отношение на търговията. Марксистическата идеология на СССР не отрича търговията със света, напротив, желанието да се установят търговски отношения с Аржентина са естествена част политиката на СССР и това не означава деидеологизация. Както авторът обяснява, тези връзки се поддържат въпреки смяната на режимите в Аржентина. Какво тогава означава "деологизацията" на тези връзки? Това че Аржентина "разчита на плановия модел (...) свързан с комунистическата идеология" (с. 119) поставя още един въпрос - плановата икономика. Като изхвърлим баласта от 90-те години, виждаме че всички големи пък и малки компании планират развитието си за "петилетки" напред, а държавите планират енергийното си развитие, външната търговия, здравеопазването, екологията и т.н. Да го кръстим комунистически метод? От друга страна, методите на ембарго и търговските санкции, използвани в Лат. Америка главно от САЩ, са именно упражняване на политика чрез търговията и международните отношения. Във връзка с това в труда се използва термина "проникване" на "комунистическата" идеология, може би "марксистическата" и понякога се остава с впечатлението, че тя е предопределила събитията. Но в Л. Америка тя само се "открива" и приема от някои движения и партии. Както казах по-горе, латиноамериканските революционни движения са родени от действителността на подконтинента. Когато се обяснява Мексиканската революция, трябва категорично да се каже, че това е една социална революция (авторът го споменава), а не борба за власт и съответните преврати, които латиноамериканските военни често наричат революции. Въпросът за понятията изниква с особена яркост когато авторът разказва революционното развитие на Куба в главата "Кубинската

революция или защо станахме социалисти" (с. 164-193). Определението "социалистически" не бива да се обвързва единствено с практиката на бившите социалистически страни, спектърът му е значително по-голям.

Идеологията следва, преобразена и допълнена, конкретната действителност. Това прави перуанският марксист Хосе Карлос Мариатеги в книгата си "Седем есета за интерпретация на латиноамериканската действителност", където марксистическата идеология се допълва с индианския елемент, многорасовото общество и т.н.. В този ред от мисли, авторът е забелязъл, че се прави разлика между панамериканизъм и латиноамериканизъм, тази идея е доразвита през 70-те години от Роберто Фернандес Ретамар, но и двамата споменати автори, ако не греша, не присъстват в библиографията. Въпросът за панамериканизма би трябвало да получи необходимото развитие когато авторът обяснява конфликта между Аржентина и Англия за Малвинските острови. По правилата на панамериканизма САЩ бяха задължени да вземат страната на Аржентина, тъй като тя беше заплашена от външна сила, извън американския континент. Обаче САЩ предпочетоха съюзника си от НАТО, който носеше в изпратената армада дори атомно оръжие. Куба, която беше изцяло срещу аржентинската хунта, подкрепи Аржентина. Вторият въпрос, който произхожда от първия е за разликата между тероризъм и революция? Имат ли право народите да се вдигат на революция срещу диктатури като тази на династията Сомоса в Никарагуа или на Строснер в Парагвай, или да водят въоръжена борба срещу диктатури като тази на Пиночет, Видела и т.н. В труда на Сивилов се забелязва колебание по този въпрос.

На много места в своя труд, авторът подчертава основни разлики в конкретната политическа линия на Гватемала, Никарагуа, Куба, на някои партизански движения като в Салвадор (вж. например Никарагуа с. 366, Куба с. 79 и т.н.), и в идеологията им по отношение на социалистическото изграждане на страната, икономиката и т.н. спрямо СССР. И въпреки че подчертава тези разлики на сандинистката и кубинската революция, в правителството на Алиенде и т.н. употребява необосновано термина "сателити на СССР". А има основни разногласия като по кризата с ракетите и по-късно с фракционерите, когато Куба обвини пряко съветски дипломати за шпионаж. Терминът "сателит" става многозначен в Лат. Америка, но Сивилов не го използва за страни и диктатури особено като тези в Централна Америка, откъдето тръгва прозвището "бананова република". Малките централноамерикански републики през целия 20-ти век са не само изцяло зависими в икономическо, политическо, финансово отношение от САЩ, но дори главните инфраструктурите като пътища, пристанища,

флот, електростанции, митници са собственост на американските компании като Юнайтед фрут къмпани, Серо де Паско корпорейшън, Телефони и телеграфи и т.н. Във Венецуела олигархията беше отдала 33% от националната територия, тоест, две Българи, като концесия на транснационални фирми. Същата структура съществува в Чили, Боливия, Перу, където чуждите компании на практика управляват държавите. Тези моменти са видяни и обяснени в труда и именно затова е добре да се преоценят използваните термини. Оцеляването на Куба, въпреки краха на СССР, доказва доколко кубинската революция е разчитала на собствените си сили.

Трябва да се подчертае ясно, че изброените по-горе революции са автентични, не са организирани от СССР. Смя да твърдя, че СССР не е създал нито едно "революционно огнище" в Л. Америка. (Връзката, която прави Сивилов между Афганистан и Л. Америка не е убедителна - вж. с. 83.) На кубинските революционери само Чехословакия е изпратила стари пушки от втората световна война чрез Югославия, никоя друга соц. страна не е продавала оръжие на Куба.

Трудно е да се разбере кое е комунистическото в "комунистическо производство" в производство, например, на болтове или домати (с. 279). Твърдението, че гватемалската революция е добра за "съветската пропаганда" не звучи научно. В годините от 1944 до 1954 СССР е изцяло посветена на възстановяването от войната и Л. Америка е много далеч. Авторът пояснява това по-напред (с. 120). Гватемалската социална революция придобива широка известност и описанието ѝ не се побира в рамките на понятието "пропаганда", което предполага една измислена, неверна част. Българската журналистика въведе и термина "играчи" (с. 91) в политиката, който съвсем не приляга в едно сериозно историческо проучване. Да се говори за "заможни мексиканци" (с. 93) е евфемизъм. Мексиканската олигархия е една от най-богатите в света.

В това становище внасям някои допълнения, които ми се струват важни за труда. Например, когато авторът обяснява тежкото икономическо положение в Никарагуа е необходимо да се добави и това, че Никарагуа отделя 50% от бюджета си за отбрана, поради непрестанните нападения и саботажи на контрите, финансирани и поддържани от САЩ. Добре е да се разгледа подробно факта, че САЩ установява ембарго едностранно и освен това минира никарагуанските пристанища, заради което са осъдени от международния съд в Хага, непризнат от тях. В деминирането на пристанищата участват съветски и френски кораби.

Добре е да се прибавят и други факти към общата, изчерпателна панорама, която изгражда авторът. Например, панамският президент Омар Торихос загива, тъй като ЦРУ взривява самолета му. Трябва да се добави, че операцията Кондор (с. 82), има за цел да елиминира политически противници и в чужди държави, в САЩ, Аржентина, Мексико в абсолютно нарушение на международното право. Това се отнася и за организираните многобройни преврати, въоръжени интервенции като в Гранада, за нападението и разрушаването на една трета от град Панама, за да бъде извлечен от посолството на Ватикана бившият им агент генерал Мануел Нориега, прегърнал национализма, потъпквайки всякакви дипломатически правила. В разрез с международно право са присъединяването на половин Мексико от САЩ, създаването на държавата Панама и т.н. Изследването на латиноамериканските проблеми неизбежно води до политиката на САЩ, въпреки че предмет на труда е СССР - Л.Ам.

Ако тези забележки можем да ги считаме като пропуски, веднага трябва да кажа, че авторът не следва безрезервно общите твърдения. На няколко места заявява, че по един или друг въпрос не са открити документални доказателства в противовес на официалните или пропагандни твърдения (с. 71). Сериозният му подход проличава на много места, когато отхвърля чистата пропаганда или дори истерията, създавана от САЩ и местните олигарси като твърденията за "дългата ръка на Москва" или "златото на Москва" още през 1944 г. по повод Гватемалската революция.

Библиографията безспорно е богата. Авторът е ползвал множество архиви, главно на руски и английски. В числено отношение латиноамериканската библиография е по-ограничена. За много от събитията в Л. Америка използва главно "Съвременната историята на Латинска Америка" на Томас Скидмор и Питър Смит, издадена на английски и преведена на испански, което е недостатъчен източник. Бих могъл да препоръчам редица други източници на по-достоверна информация. Отсъстват от библиографията имена като Хосе Мария Аргедас, Роберто Фернандес Ретамар, Рикардо Аларкон, Алперин Донги, (Фернандо Ортис е споменат само на английски) и произведенията на редица други историци и мислители, които са писали по въпросите интересували автора. Макар и не обилни съществуват българска библиография и архиви, използвани съвсем епизодично. По въпроса за Троцки съществува една скорошна книга от кубинския писател Леонардо Падуря, която разнища случая в най-малки подробности. Авторът използва предимно библиография на английски език (и руски) и това води до някои грешки в наименованията на латиноамерикански столици като Мексико Сити или Гватемала сити, докато както на испански така и на български

трябва да се употребява град Мексико и град Гватемала... Същото се отнася, например, за Хакобо Арбенс, познат с това име, а не като Хакобо Гусман и Аревало, а не Аревальо, или колебанията за името на Фарабундо Марти (с. 77). Това определя доста грешки в правописа на испански език.

Направените бележки, показаните според мен пропуски, не обезценяват труда на Сивилов. Те могат да се използват евентуално при друго издание на книгата.

В заключение считам, че трудът отговоря на изискванията за един хабилитационен труд, посветен е на един значителен проблем, доказва качествата на изследовател на автора, доказва също способността му да синтезира документи и събития и да вади съответните изводи, показва, че познава добре основните процеси в отношенията между Латинска Америка и СССР.

Считам, че трудът му е принос в изучаването на проблемите в Латинска Америка и препоръчвам на гл. ас. д-р Александър Сивилов да бъде присъдена научната титла "доцент".